

Οι μεταφράσεις της Α. Γ. και η χρήση τους στη λατρεία

του Σωτ. Δεσπότη

1. Εισαγωγή

Όπως επισημαίνει ο Γ.Μπαμπινιώτης στο Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας[1], μετάφραση είναι η ‘μετάβαση’, η ‘μεταφορά’ ενός κειμένου (προφορικού ή γραπτού) σε γλώσσα ή μορφή γλώσσας διαφορετική από αυτήν της παραγωγής του. στην αρχαία ελληνική γλώσσα δεν υπήρχε ειδικός όρος για να αποδώσει την έννοια της μετάφρασης. Αυτή αποδιδόταν με το ρήμα **ερμηνεύω**, το οποίο σήμαινε ταυτόχρονα α/ αποφαίνομαι (=άγω στο φως), δηλ. εκφράζω, αποκαλύπτω και β/ εξηγώ (<πλοηγούμαι)[2]. Προφανώς η απόδοση τριών διαφορετικών εννοιών με τον ίδιο όρο δεν οφείλεται στην πενία της Ελληνικής Γλώσσας, αλλά στην πεποίθηση των αρχαίων Ελλήνων ότι κάθε μετάφραση προϋποθέτει την αποκάλυψη και την ερμηνεία. Και οι τρεις αυτές ουσιαστικές για την επιβίωση και την κοινωνικοποίηση του ανθρώπου λειτουργίες συνδέονται ετυμολογικά με τον ευαγγελιστή-αγγελιοφόρο θεό τη γνώσης και του λόγου, τον τρισμέγιστο Ερμή και το θεϊκό χρησμό-τη θεία αποκάλυψη που αυτός κομίζει στη γη. Είναι μάλιστα αξιοσημείωτο ότι η κατανόηση της μετάφρασης ως μετα-φοράς διασώθηκε στην αγγλική γλώσσα, όπου χρησιμοποιείται το ρ. **translate**, το οποίο σημαίνει μεταφέρω κάτι από ένα τόπο στον άλλο (πρβλ. transfer), και στη Γερμανική, όπου το ρ. **über-setzen** σημαίνει διαπορθμεύω, μεταφέρω κάτι από την όχθη ενός ποταμού στην άλλη[3].

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι η μετάφραση δεν ταυτίζεται απλά με τη μηχανική αντιστοίχιση λέξεων μιας γλώσσας σε μια άλλη, αλλά συνδέεται με την μεταφορά μέσω των λέξεων ενός νοήματος από ένα γλωσσικό κόσμο σε έναν άλλο[4]. κατά τη μεταφορά αυτή, όμως, σπάνια παραμένει ακέραιο το μεταφερόμενο μήνυμα, καθώς πρώτον το μέσον της μεταφοράς, **οι λέξεις που επιλέγονται κατά τη μετάφραση** δεν είναι πάντα φορτισμένες με το ίδιο νόημα που έχουν οι μεταφραζόμενες και δεύτερον ο αποδέκτης της μετάφρασης τις συλλαμβάνει και τελικά τις κατανοεί ανάλογα με τις προσλαμβάνουσες παραστάσεις του (πρβλ. Θωμάς Ακινάτης: **Quid quid recipitur, semper ad modum recipientis recipitur**) [5].

Εάν τα παραπάνω ισχύουν για την επικοινωνία των ανθρώπων μεταξύ τους, πολύ περισσότερο δυσκολότερη είναι η μεταφορά του υπερκόσμιου λόγου του Θεού στην καρδιά του ανθρώπου-προφήτη και κατόπιν η ένωση / ένδυσή του με τον ανθρώπινο λόγο, προκειμένου αυτός να γίνει κατανοητός από τον κόσμο. Είναι χαρακτηριστικό ότι ενώ στο Εξ.20,1, κατά την περιγραφή της κορυφαίας αποκάλυψης του Γιαχβέ στο φλεγόμενο Σινά, γίνεται λόγος για τη (μια) φωνή του Θεού, στο 20,18 (σύμφωνα με το Μασοριτικό) σημειώνεται ότι ο ισραηλιτικός λαός έβλεπε φωνές (πολλές) στην κορυφή του Σινά. Οι ραβίνοι, προκειμένου να λύσουν το ερμηνευτικό αυτό αίνιγμα, αποφάνθηκαν ότι η μια φωνή διαμερίστηκε σε 600.000 πύρινες γλώσσες προκειμένου ο κάθε ισραηλίτης να κατανοήσει το ρήμα του Κυρίου ανάλογα με την ψυχοσύνθεσή του, ακριβώς όπως διακηρύσσει ο Ψ.69(68),12: ~Ο Ku,rioj e;dwke lo,gon\ oi` euvaggelizo,menoí hv|san stra,teuma me,ga (σύμφωνα με το Μασ.). Σύμφωνα με άλλη ραβινική παράδοση, στο Σινά ακούστηκαν 70 φωνές οι οποίες έβγαιναν από σπίθες διαχωρισμένες η μια από την άλλη για να γίνουν κατανοητές και στα 70 έθνη της γης. Για το λόγο αυτό ο Μωυσής συνέγραψε το Νόμο στις 70 γλώσσες του κόσμου, εξήγγειλε δε αυτόν κατά το αλφάβητο του Ακίβα στις 70 μορφές των 70 γλωσσών της γης (πρβλ. Εβρ. 12, 24)[6].

Η επίτευξη, συνεπώς, της μετάφρασης-της μεταφοράς των λόγων του άκτιστου Θεού στην κτιστή γλώσσα του ανθρώπου ‘ασυγχύτως και ατρέπτως’ αποτελεί πράξη θεία, που προϋποθέτει έναν **προφήτη - μεταφραστή** και ακροατές κεκαθαρμένους στην καρδιά και το νου. Ο Θεός, άλλωστε, σύμφωνα με το Ευχολόγιο του Σεραπίωνα είναι ο διερμηνευόμενος τοῖς ἁγίοις (13.4).

Επί τη βάση της σημασίας της μετάφρασης ως μεταφοράς, θα εξετάσουμε **πρώτον** την καθοριστική σημασία, που είχε η μετάφραση των Ο’ για τη λατρεία της Συναγωγής και της Εκκλησίας, **δεύτερον** τη σημασία που είχε η μετάφραση των λόγων του Κυρίου από το αγ.Πνεύμα και τους Ευαγγελιστές και **τρίτον** τη δυνατότητα χρήσης μετάφρασης της Κ.Δ. στη λατρεία της Εκκλησίας μας.

2. Η μετάφραση της Π.Δ. στην Ελληνική

Για τη γένεση της μετάφρασης των Ο' [7] ως πρωταρχική πηγή χρησιμοποιείται η επιστολή του Αριστέα προς τον αδελφό του Φιλοκράτη (2ου αι. π.Χ.). Ο διευθυντής της βιβλιοθήκης του Μουσείου της Αλεξάνδρειας Δημήτριος Φαληρεύς εισηγήθηκε στον Πτολεμαίο Β' τον Φιλάδελο (285-247π.χ) να στείλει επιστολές στον αρχιερέα Ελεάζαρο προκειμένου 72 λόγιοι (6 από κάθε ισραηλιτική φυλή) να μεταφράσουν την Τορά στην Ελληνική. Ως αντάλλαγμα προτάθηκε η απελευθέρωση όλων των αιχμαλωτισθέντων Ιουδαίων υπό του Πτολεμαίου Λάγου/ Σωτήρος κατά τον πόλεμο της Γάζας, πράγμα το οποίο και έγινε.

Αυτή η μετάφραση αποτελούσε γεγονός που εορταζόταν κάθε χρόνο από τους Ιουδαίους της Αλεξάνδρειας, όχι μόνον γιατί αποτέλεσε **την πρώτη παγκόσμια μετάφραση** ενός έργου και μάλιστα τόσο εκτεταμένου στην επίσης αρχαιότερη lingua franka (παγκόσμια γλώσσα), την ελληνική, ούτε διότι τα ειλητάρια καταρχήν μόνον της Τορά, βρήκαν τη θέση που τους αρμόζει δίπλα στους 500.000 τόμους της ελληνικής Σοφίας, που φιλοξενούνταν στο Μουσείο της πολιτιστικής πρωτεύουσας του Κόσμου, της Αλεξάνδρειας, αλλά γιατί με το επίτευγμά τους οι 72 αυτοί μεταφραστές κατάφεραν να επιτύχουν τρεις βασικότερους στόχους:

α) Για τους Ιουδαίους της διασποράς, οι οποίοι ζούσαν σε ένα συγκρητιστικό πολυπολιτισμικό περιβάλλον, η ακρόαση των Γραφών των πατέρων τους στην Κοινή καθομιλουμένη γλώσσα της εποχής τους σήμανε την **ανακάλυψη** των οικουμενικών και των άλλων μηνυμάτων αυτής. Σημειωτέον ότι το εβραϊκό κείμενο ήταν 'γράμμα νεκρό' όχι μόνο για τους κοσμοπολίτες Ιουδαίους, αλλά ακόμα και για αυτούς που κατοικούσαν στη μητέρα γη και οι οποίοι γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο χρησιμοποιούσαν στη λατρεία τους αραμαϊκές μεταφράσεις (ταργκου- μείμ). Ιδίως για τους νέους Εβραίους, οι οποίοι είχαν γοητευτεί τόσο πολύ από την ελληνική κουλτούρα ώστε, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Φίλωνα (Νόμων Ιερών Αλληγ. III,7 κ.ε.), αναζητούσαν λατρευτικά τη σωτηρία και τη θέωση στα ειδωλολατρικά Μυστήρια, η ακρόαση και η ανάγνωση των Γραφών και του κηρύγματος στην καθημερινή γλώσσα των ιδίων προφανώς σήμανε τη 'λειτουργική αναγέννησή τους'. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται ακόμη μέχρι σήμερα σε ελληνικές ορθόδοξες ενορίες του εξωτερικού.

β) Ταυτόχρονα με την ανακάλυψη αυτή, η μετάφραση σήμανε και μια συγκλονιστική για το μέλλον της οικουμένης όλης **αποκάλυψη**. Με τη μετάφραση των ιερών κειμένων και την επιλογή των κατάλληλων όρων και εκφράσεων, οι Ο' λόγιοι επέτυχαν να αποκαλύψουν στον ελληνιστικό περίγυρο τη μοναδική στην ιστορία του ανθρώπου θρησκεία που βασίζεται στην αποκάλυψη και τη διαθήκη ενός προσωπικού Θεού [8]. η απόδοση ιδίως του 'ακοινώνητου' προσωπικού ονόματος του Θεού **Γιαχβέ** (Σοφ.Σολομ.14,21) με το όνομα **Κύριος** είναι κατά τον J.Ziegler [9], η σημαντικότερη παράφραση στην ιστορία όλων των μεταφράσεων και μια πράξις μεγαλειώδης, αφού με αυτόν τον τρόπο παρουσιάστηκε ο Θεός του μικρού και παρεξηγημένου για αθεΐα και μισανθρωπία ισραηλιτικού γκέτο της Αλεξάνδρειας, ως ο κυρίαρχος Θεός της Ιστορίας και του Κόσμου. με την ανάγνωση της Τορά και το κήρυγμα επίσης στην Κοινή (δημοτική δηλ. γλώσσα της εποχής), η λατρεία της Συναγωγής δε γίνεται ελκυστική μόνο για τους νέους Εβραίους, αλλά και για τους Έλληνες, οι οποίοι ως φοβούμενοι τον Θεό ή προσήλυτοι συμμετέχουν σε αυτή. Με τη μετάφραση λοιπόν αυτή η μοναδική εξ αποκάλυψης θρησκεία **αποκαλύπτεται** εκ νέου σε ολόκληρη την Οικουμένη. συντελείται η απεθνοποίηση ή, όπως αλλιώς έχει χαρακτηριστεί, η ελληνοποίηση ή επανοικουμενικοποίηση των Ιουδαϊκών γραφών.

γ) Ο ίδιος Ιουδαϊσμός από μια τυπική θρησκεία με κέντρο το Ναό, τις θυσίες και το ιερατείο, παγώνει πλέον ως πυρήνα του τη 'λογική' λατρεία της Προσευχής, όπως ονομαζόταν αρχικά το κτήριο της Συναγωγής, κάτι το οποίο αποτελεί ρηξικέλευθη καινοτομία στην λατρευτική ιστορία όλων των θρησκευμάτων. Μέσα σε αυτό το λατρευτικό περιβάλλον όπου κυριαρχούσε η ανάγνωση του Νόμου και η διδασχία των Εντολών γαλουχήθηκαν ο Παύλος και ο Στέφανος, οι οποίοι συνέλαβαν πρώτοι και μαρτύρησαν το οικουμενικό μήνυμα της διδασχίας του Ιησού.

Η μετάφραση, λοιπόν, των εβδομήκοντα αποτέλεσε για τους κοσμοπολίτες Ιουδαίους την κατεξοχήν **εξήγηση** του κηρύγματος των προφητών και ταυτόχρονα για τους Έλληνες την **εισήγηση** του μηνύματος αυτού σε έναν κόσμο ενοποιημένο μεν πολιτικά και γλωσσικά, αλλά διασπασμένο ψυχικά-υπαρξιακά. Υπό αυτή την έννοια μπορεί να αιτιολογηθεί η άποψη του Φίλωνα ότι οι μεταφραστές ήταν **ιεροφάντες και προφήτες** (Βίος Μωυσέως II, 37), που εργάστηκαν με τη **θεία επιφροσύνη**, ή η

άποψη περί θεοπνευστίας αυτών στον Ειρηναίο (Κατά Αιρ. 3.22.1) και σε άλλους χριστιανούς συγγραφείς και Πατέρες (Ευσ. Ε.Ι. 5.3,11)[10]. Γι' αυτόν άλλωστε τον λόγο και το κείμενο των Ο' χρησιμοποιείται κατά κανόνα από τους συγγραφείς των βιβλίων των Κ.Δ.[11], οι οποίοι, βιώνοντας υπό το φως της καινούργιας αποκάλυψης του Θεού Πατέρα εν Χριστώ την παγκοσμιότητα των συνεπειών της θυσίας και της ανάστασης του Μεσσία, προσπάθησαν και επέτυχαν να κάνουν την καινή διαθήκη του Θεού κτήμα της οικουμένης.

Επί τη βάση των παραπάνω, δεν είναι πιστευό εντελώς τυχαίο ότι οι 72 ιεροσολυμίτες λόγιοι εργάστηκαν επί 72 ημέρες στο νησάκι **Φάρο**, όπου υψωνόταν επιβλητικά το Σήμα, το μαυσωλείο του Αλεξάνδρου και ένα από τα επτά θαύματα της αρχαιότητας, ο περίφημος Φάρος που ήταν ορατός από απόσταση 60 χλμ.. Στο σημείο όπου ετάφη ο στρατηλάτης εκείνος, ο οποίος έβαλε τα θεμέλια για να ενοποιηθεί η πολιτισμένη ελληνική Δύση με τη βάρβαρη Ανατολή, γκρεμίζοντας τις προκαταλήψεις που δημιουργούσε κατεξοχήν η διαφορετική γλώσσα και παιδεία, με τη μετάφραση των εβραϊκών Γραφών **εις την Ελλάδα διάλεκτον** (Κλημ. Στρωμ. 1,22 P.G. 8,892α), στην Κοινή Ελληνική Λαλιά κατά τον Σεφέρη, τοποθετούνται οι ρίζες, οι σπερματικοί λόγοι μιας θρησκείας που θα δώσει ψυχή και πνεύμα στη σάρκα αυτής της Οικουμένης. Επιτυγχάνεται έτσι μέσω της Αλεξάνδρειας η ολοκλήρωση της πνευματικής γέφυρας που ενώνει την Ιερουσαλήμ με την Αθήνα. Ορθά λοιπόν σημειώνει ο Κλήμης ο Αλεξανδρινός: θεοῦ γάρ ἦν βούλημα μεμελετημένον εἰς Ἑλληνικὰς ἀκοάς. οὐ δὴ ξένον ἐπιπνοίᾳ θεοῦ τοῦ τὴν προφητείαν δεδωκότος καὶ τὴν ἔρμηνειαν οἰονεῖ Ἑλληνικὴν προφητείαν ἐνεργεῖσθαι, ἐπεὶ κὰν τῇ ἐπὶ Ναβουχοδονόσορ αἰχμαλωσία διαφθαρεῖσάν τῶν γραφῶν κατὰ τοὺς Ἄρταξέρξου τοῦ Περσῶν βασιλέως χρόνους ἐπίπνους Ἔσδρας ὁ Λευίτης ὁ ἱερεὺς γενόμενος πάσας τὰς παλαιὰς αὐτίς ἀνανεούμενος προεφήτευσε γραφάς (Στρωματεῖς 1.22).

Τις παραπάνω συνέπειες προφανώς δεν συνειδητοποίησε ο **Ιερώνυμος (400 μ.Χ.)**[12], ο οποίος στην Εισαγωγή του στην Πεντάτευχο αφού διαχώρισε το αξίωμα του μεταφραστή από αυτό του προφήτη, αμφισβήτησε το κύρος της μετάφρασης αυτής, επειδή ακριβώς δεν αντιπροσωπεύει την αλήθεια του αρχικού κειμένου[13].

Είναι βέβαια γεγονός ότι κάποιοι χριστιανοί συγγραφείς στην αντιρρητική έναντι των Ιουδαίων προσπάθεια τόνισαν υπερβολικά τα θαυμαστά στοιχεία και τη θεϊκή συνδρομή στην ολοκλήρωση της μετάφρασης αυτής, η οποία έγινε με τον καιρό θρύλος. Οι μεγάλοι Πατέρες παρότι έδωσαν μεγάλο βάρος στην αξιοπιστία αυτής της μετάφρασης[14], καθόσον είναι η μόνη που προέρχεται πριν την ενσάρκωση του Ιησού και οι μεταφραστές δεν είχαν λόγο να παραποιήσουν τις μεσσιακές επαγγελίες, εντούτοις συχνά ανατρέχουν στο πρωτότυπο και μεταφράζουν στην ελληνική εβραϊκές λέξεις, κάνοντας χρήση της διαδεδομένης **βίβλου της των εβραϊκών ονομάτων ερμηνείας**, το οποίο ήταν ένα είδος ετυμολογικού Λεξικού εβραϊκών όρων γνωστό στον Ωριγένη (Ομιλ. Αριθμ. 20,3 PG 29,400) που συντάχθηκε με βάση τις ερμηνείες του Φίλωνα. Καταφεύγουν, επίσης στον **Σύρο**, στη συριακή μετάφραση της Π.Δ. την **Πεσιτώ**, που συγγενεύει με την εβραϊκή, και στις άλλες μεταφράσεις, διασταυρώνοντας μάλιστα τις μαρτυρίες των χειρογράφων[15].

Η σημασία της μετάφρασης αλλά και του ευρύτερου κανόνα της ελληνικής Βίβλου γίνεται ακόμη μεγαλύτερη εάν τη θεωρήσει ως προπαρασκευαστικό στάδιο τόσο γλωσσικά όσο και θεολογικά της Κ.Δ.

3. Η 'Μεταφραστική' Σημασία της Κ.Δ.

Όχι μόνον οι Εβδομήκοντα Ερμηνευτές, αλλά και ο ίδιος ο Ιησούς έδρασε σε εκείνη περίοδο της παγκόσμιας Ιστορίας, που τιτλοφορείται Ελληνιστική. Όπως μπορεί κανείς να συμπεράνει και από τα παραπάνω, ένα από τα κατεξοχήν γνωρίσματά της ήταν η διγλωσσία, αφού οι άνθρωποι ομιλούσαν την τοπική γλώσσα τους και τα Ελληνικά. Από αυτό τον κανόνα δεν ξέφυγε ούτε η Παλαιστίνη, όπου έδρασε ο Ιησούς, παρόλο που οι σκληροπυρηνικοί επαναστάτες και στις δυο εξεγέρσεις τους (66-70 & 132-135 μ.Χ.) θέλησαν να επιβάλουν την εβραϊκή ως καθομιλουμένη, κάτι όμως που αποδείχθηκε ανέφικτο, αφού ακόμη και οι ίδιοι χρησιμοποιούσαν στην αλληλογραφία τους και την Ελληνική. Ήδη τα ίδια τα βιβλία των Μακκαβαίων, που στράφηκαν με πάθος ενάντια στην ελληνοποίηση, είτε μεταφράστηκαν (Α' Μακ.), είτε γράφτηκαν στα Ελληνικά (Β' Μακ. Γ' Μακ. [16]). Ακόμα και στο Κουμράν, το προπύργιο της συντήρησης, ανακαλύφθηκαν κείμενα των Ο'. Χαρακτηριστικό της διγλωσσίας της ελληνιστικής εποχής είναι εν προκειμένω το παράδειγμα του Παύλου. Στο Πρ.21,37-40 ο απόστολος ομιλεί με τον ρωμαίο χιλιάρχο στα Ελληνικά και με τους Ιουδαίους th/| ~Ebrai

Προκειμένου περί της μετάφρασης των Ευαγγελίων πρέπει να ληφθούν υπόψη τα ακόλουθα:

Πρώτον. ο Θεός προσπαθώντας να μεταφέρει το μήνυμα της αγάπης του στον αλλοτριωμένο άνθρωπο, τελικά, με τη σάρκωση του Λόγου εν αγίω Πνεύματι **μετέφρασε τον εαυτό του**. Όπως πολύ εύστοχα επισημαίνει ο καθηγ. κ. Γ. Γαλιτίης[17], το ότι ο Λόγος σάρξ ἐγένετο σημαίνει το ότι ο Λόγος τού Θεού προσέλαβε την ανθρώπινη φύση, τη μόνη γλώσσα που μπορεί να καταλάβει ο άνθρωπος. Ο ίδιος ο Ιησούς μετέ-φραζε κατ' ιδίαν στους μαθητές του τα μυστήρια της βασιλείας που εξέφραζε δημόσια με τις παραβολές του. Όπως σημειώνει ο Κύριλλος ο Αλεξανδρείας, ενώ οι προφήτες διαπόρθημεν τους λόγους του Πνεύματος, ὁ Υἱός, τὸ ἀληθὲς ἰλαστήριον, υπήρξε ο **διαπορθημένων εἰς ἡμᾶς τὰς ἄνωθεν καὶ παρὰ Πατρὸς φωνᾶς** (P.G. 68.717). Γι' αυτό και ο Λόγος είναι ο κατ' εξοχήν **ερμηνεύς** (Ισίδωρος Πηλουσιώτης Επιστ. 3. 141. 78,837β).

Δεύτερον τα ίδια τα Ευαγγέλια αποτελούν τη μεταφορά, τη μετά-φραση του κηρύγματος του Ιησού από τη γαλιλαϊκή - αραμαϊκή, στην οποία εκείνο εκφωνήθηκε στα παράλια της Γαλιλαίας σε ένα ακροατήριο προερχόμενο κυρίως από την ύπαιθρο, στην ελληνική γλώσσα κάθε κοσμοπολίτη θεόφιλου της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Ο Ιεραπόλεως Παπίας (135μ.Χ.) σημειώνει, ότι ο μεν Μάρκος χρημάτισε διερμηνεύς του Πέτρου, ο δε Λευί Ματθαίος έγραψε καταρχήν το Ευαγγέλιό του στα Εβραϊκά και κατόπιν ο καθένας τα μετέφρασε όπως μπορούσε: καὶ τοῦθ' ὁ πρεσβύτερος ἔλεγεν· Μάρκος μὲν ἑρμηνευτὴς Πέτρου γενόμενος, ὅσα ἐμνημόνευσεν, ἀκριβῶς ἔγραψεν, οὐ μέντοι τάξει τὰ ὑπὸ τοῦ κυρίου ἢ λεχθέντα ἢπραχθέντα... περὶ δὲ τοῦ Ματθαίου ταῦτ' εἴρηται· Ματθαῖος μὲν οὖν Ἐβραΐδι διαλέκτῳ τὰ λόγια συνετάξατο, ἡρμήνευσεν δ' αὐτὰ ὡς ἦν δυνατὸς ἕκαστος (Ευσ. Ε.Ι. 3.39.15). Απέμειναν μόνον μερικές αραμαϊκές εκφράσεις ιδίως στον Μάρκο (π.χ. ταλιθά κούμι Μκ. 5,41. κορβάν 7,11. εφθαθά 7,34 . Ελωί, ελωί, λαμά σαβαχθανί 15,34 Μτ 27,46 πρβλ. αββά, μαραναθα, πάσχα, μαμωνάς), όχι απλά για να αιτιολογήσουν ορισμένα λατρευτικά κελεύσματα της πρωτοχριστιανικής λειτουργίας, αλλά προκειμένου να θυμίσουν στον ακροατή του Ευαγγελίου το γλωσσικό ἄλλον το κηρύγματος. Ακόμη και στα τέλη του Ιου αι. ο Ιωάννης, επίσης, συχνά χρησιμοποιεί εβραϊκές φράσεις, όπως Ραββί (1,39), Μεσσίας, Κηφάς (1,41), Σιλωάμ, Γαββαθά, Γολγοθά (19,13. 17) Ραββουνί (20,16), τις οποίες κατόπιν ο ίδιος επεξηγεί, προσπαθώντας έτσι να δώσει στον αναγνώστη του μια γεύση από το αρχικό Sitz im Leben της ζωής του Ιησού. Μεταφράστηκαν μάλιστα τα Ευαγγέλια όχι στην κλασικίζουσα αττικίζουσα γλώσσα των ευγενών, αλλά στην απλή γλώσσα του λαού. Ο j.g.Hamann εύστοχα επισημαίνει ότι Dei Dialectus Soloecismus. Vox Populi, vox Dei (Του ΘΕΟΥ η διάλεκτος είναι σολοικισμός. Φωνή λαού, φωνή Θεού) [18], κάνοντας εν συνεχεία αναφορά στο Β' Κορ.4,7 (:Ecomen de. to.n qhsauro.n tou/ton evn onstraki,noij skeu,esin), όπως έπραξε πρώτος ο Ωριγένης (Κατά Κέλσον, 6,2).

Τρίτον Η ερμηνεία, η μεταφορά αυτή του κηρύγματος της βασιλείας του Θεού στη γλώσσα των ακροατών αποτέλεσε όχι μόνο το πρωταρχικό μέλημα του Ιησού Χριστού, αλλά και το πρώτο σημείο της ελεύσεως του αγ. Πνεύματος με τη μορφή βίαιου ανέμου και πύρινων γλωσσών την ημέρα της Πεντηκοστής[19], τότε δηλ. που εορταζόταν στην Ιερουσαλήμ η παράδοση της Διαθήκης στο φλεγόμενο όρος και η ακοή της στις 72 γλώσσες της οικουμένης. Αυτή η έλευση είχε ως πρώτο σημείο της ένα θαύμα μεταφραστικό. το κήρυγμα του Ευαγγελίου ματαδόθηκε στις ξένες γλώσσες των προσκυνητών. evge,neto a;fnw evk tou/ ουνρανου/ h=coj w[sper ferome,nhj pnoh/j biai,aj kai. evph,rxsen o[lon to.n oi=kon ou- h=san kaqh,menoι kai. w;fqhsan αυνοι/j diamerizo,menai glw/ssai w`sei. puro.j kai. evka,qisen evfV e[na e[kaston αυνω/n(kai. evph,sqhsan pa,ntej pneu,matoj a`gi,ou kai. h;rxanto lalei/n e`te,raij glw,ssaij kaqw.j to. pneu/ma evdi,dou avrofqe,ggescqai αυνοι/j (Πρ.2,4)[20]. Τίνος ἔνεκεν πρὸ τῶν ἄλλων χαρισμάτων τὸ τῶν γλωσσῶν ἔλαβον οἱ Ἀπόστολοι; ἐπειδὴ πανταχοῦ διέρχεσθαι ἡμελλον· καὶ ὡς περ ἐν καιρῷ τῆς πυργοποιίας ἡ μία γλῶττα εἰς πολλὰς διετέμενετο, οὕτω τότε αἱ πολλαὶ γλῶσσαι πολλακίς εἰς ἓνα ἄνθρωπον ἦσαν· καὶ ὁ αὐτὸς καὶ τῆ Περσῶν καὶ τῆ Ρωμαίων καὶ τῆ Ἰνδῶν καὶ ταῖς πολλαῖς διελέγετο γλωσσαις, τοῦ Πνεύματος ἐνηχοῦντος αὐτῷ· καὶ τὸ χάρισμα ἔκαλεῖτο χάρισμα γλωσσῶν, ἐπειδὴ πολλαῖς ἀθρόον ἠδύνατο λαλεῖν φωναῖς[21]. Ἐτσι πραγματοποιούνται οι προρρήσεις των Προφητών και του Ιησού περί μιας οικουμενικής γλώσσας (Ησ.66,18. πρβλ. Διαθ.Ιούδα 25,3. Μκ.16,17) και εξουδετερώνεται η Βαβέλ των γλωσσών της γης. Και ταυτόχρονα, όπως επισημαίνει το γνωστό Κοντάκιο της Εορτής ὅτε καταβάς τὰς γλώσσας, επιτεύχθηκε η από συμφώνου δοξολογία του τριαδικού Θεού. Ἐτσι πραγματοποιούνται οι προρρήσεις των Προφητών και του Ιησού περί μιας οικουμενικής γλώσσας (Ησ.66,18. πρβλ. Διαθ.Ιούδα 25,3. Μκ.16,17).

Τέταρτον Η ίδρυση και η εξάπλωση της Εκκλησίας στην Οικουμένη στηρίχθηκε ακριβώς στη μετάφραση του Ευαγγελίου στην καθομιλουμένη γλώσσα του κάθε λαού και στη λατρευτική χρήση αυτής της μετάφρασης. Αν με βάση την οικουμενική αποστολή η Εκκλησία οφείλει να εκτελεί την επιταγή του αναστάντος Χριστού 'πορευθέντες μαθητεύσατε...' (Ματθ. 28,19), να στοχεύει δηλ. στο να ομολογήσει ο κόσμος τον Τριαδικό Θεό, δεν μπορεί να αγνοήσει τον προβληματισμό του κορυφαίου διδασκάλου των

εθνών Αποστόλου Παύλου, ο οποίος στην προς Ρωμαίους Επιστολή του έγραφε $\rho\omega/j\ ou=n\ enpikale,swntai\ eivj\ o]n\ ouvk\ enpi,steusan\ \dot{E}\ \rho\omega/j\ de.\ pisteu,swsin\ ou-ouvk\ h;kousan\ \dot{E}\ \rho\omega/j\ de.\ avkou,swsin\ cwri.j\ khru,ssontoj\ \dot{E}$ (Ρωμ. 10,14)[22]. Για πολλά μάλιστα έθνη όπως λ.χ. τους Γότθους (γερμανούς), Σύρους, Άραβες, αιθιοπες, πέρσες, αρμενίους, γεωργιανούς, σλάβους κ.α. η μετάφραση της Α.Γ. στη γλώσσα τους είναι το αρχαιότερο εθνικό τους γραπτό μνημείο, όπως για μας ο Όμηρος[23]. Όπου αυτό δε συνέβη, όπως στην περίπτωση των αραβικών φυλών, οι συνέπειες υπήρξαν καταστροφικές.

4. Λατρεία και Μεταφράσεις Κ.Δ.

Όσον αφορά τη χρήση μεταφράσεων στη Λατρεία πρέπει να επισημανθούν τα εξής:

Πρώτον Η ίδια η Λατρεία της Εκκλησίας αποτελεί μια προσφορά του σαρκωθέντα Λόγου μεταφρασμένου σε κήρυγμα και σε ευχαριστηριακό σώμα και αίμα. Το κήρυγμα δεν είναι μια μεταφορά ενός ηθικού μηνύματος ή μιας δογματικής θέσεως. Είναι μια δυναμική και μυστηριακή εν αγίω Πνεύματι μετα-φορά του Λόγου, η οποία επιτρέπει στον άνθρωπο να δεχθεί το μήνυμα του Θεού, μετα-φρασμένο στη γλώσσα που καταλαβαίνει. Και η θεία ευχαριστία δεν είναι η μετοχή σε μια ουδέτερη πράξη που συμβαίνει έξω από τον άνθρωπο και δεν τον αφορά καθόλου ή τον αφορά πολύ λίγο. Απ' εναντίας είναι μια πράξη απόλυτης υπαρξιακής σημασίας, κατά την οποία ο Θεός προσφέρει στον άνθρωπο τον σαρκωθέντα Λόγο του με τη μορφή ευχαριστηριακών δώρων. **Αυτή είναι η ύψιστη μορφή της μεταφράσεως..** η ένωση του ανθρώπου ως υλικού σώματος και ως υπάρξεως με τον ευχαριστηριακό Λόγο του Θεού σημαίνει την αποδοχή του μετα-φρασμένου μηνύματος του Θεού στην πιο τέλεια μορφή του και είναι το τέλος, ο σκοπός, η ολοκλήρωση το τέρμα της μετα-φράσεως του Θεού, που έγινε με τη σάρκωση του Λόγου. Έτσι η μετάφραση που έκανε ο Θεός με τη σάρκωση του Λόγου αποκτά ανυπολόγιστη, απόλυτα υπαρξιακή σημασία για τον άνθρωπο και νομιμοποιεί κάθε άλλη μετάφραση[24]. Η ίδια η ορθόδοξη λατρεία με κέντρο τη Θεία Ευχαριστία αποτελεί τη βάση της ορθοδόξου πίστεως, αποτελεί τη δυναμική έκφραση της Αγίας Γραφής. Είναι γνωστή η επιτυχής διατύπωση του Μητροπολίτη Σηλυβρίας Αιμ. Τιμιάδη σύμφωνα με την οποία, η ορθόδοξη λατρεία ισοδυναμεί με την Αγία Γραφή δραματοποιημένη.

Δεύτερον. Η ευχαριστηριακή μεταφορά του λόγου του Θεού στον άνθρωπο επιτελείται με απλά στοιχεία της καθημερινότητάς του. τον άρτο και τον οίνο. Ο Ιησούς Χριστός κήρυξε στην καθημερινή γλώσσα της εποχής του χρησιμοποιώντας εικόνες επίσης από την καθημερινότητα των ακροατών του. Τα Ευαγγέλια καταγράφηκαν σε μια διάλεκτο της Ελληνικής, που θεωρήθηκε ως **χουδαία** από τους αττικίζοντες και αρχαιοπρεπίζοντες λογίους της ύστερης αρχαιότητας, κάτι που προκάλεσε κάποτε και την αμηχανία της ίδιας της Εκκλησίας. Ο λόγος στην Εκκλησία, σύμφωνα με την εντολή του Παύλου προς τους Κορινθίους, πρέπει να είναι κατανοητός σε όλους τους παρευρισκόμενους (Α' Κορ.14). στην αρχαία Εκκλησία υπήρχε μάλιστα ειδική τάξη ερμηνευτών, οι οποίοι κατατάσσονταν μάλιστα μετά τους εξορκιστές: **εἴθ' ἑξῆς τούτων ἐπορκιστὰὶ καὶ ἐρμηνευτὰὶ ἀπὸ γλώσσης εἰς γλώσσαν ἢ ἐν ταῖς ἀναγνώσεσιν ἢ ἐν ταῖς προσομιλίαις** (Επιφ. Ἐκθες. Πίστεως 21. PG 42,825).

Μη κατανοητός ο λόγος του Θεού κινδυνεύει να μετατραπεί σε φόρμουλα μαγική, ειδωλολατρική. Και αυτό βέβαια έχει συνέπειες και για την ορθόδοξη θεώρηση ολόκληρου του μυστηρίου. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα των μαγικών φράσεων **AbraKadabra** (**Alla Hu Akbar** = Ο Θεός είναι ο Ὑψιστος) και **Hokuspokus** (**Hoc est Corpus meum** = τούτο ἐστὶν τὸ σῶμα μου), που αποτελούν παραφθορά εκείνων των λειτουργικών φράσεων που συνιστούν τον πυρήνα του ισλαμισμού και του χριστιανισμού. Επιμένοντας ο τελευταίος στη Δύση μέχρι τα μέσα του 20ου αι. να τελεί τη λατρεία του σε μια γλώσσα νεκρή, τη λατινική, ουσιαστικά μετέτρεψε το μυστήριο σε τελετουργία. Αντίθετα στην Ορθοδοξία ουδέποτε χαρακτηρίστηκε κάποια γλώσσα ιερή.

Τρίτον. Όσον αφορά την ανάγνωση των βιβλικών κειμένων στη νεοελληνική γλώσσα από μια δόκιμη μετάφραση στο κήρυγμα και στην κατήχηση, πρέπει να σημειωθούν τα εξής: Φυσικά δεν αντιμετωπίζουμε το ίδιο πρόβλημα με τη Συναγωγή των ελληνιστικών χρόνων ούτε με τη ρωμαιοκαθολική Εκκλησία των νεότερων, καθότι η ελληνική γλώσσα των λατρευτικών κειμένων, που γαλούχησαν γενιές πιστών, δεν είναι μια νεκρή γλώσσα. Στις αρχές του 20ου αι. ο Π. Χατζηδάκης, υπερασπιζόμενος την ενότητα της ελληνικής γλώσσας, σημείωνε ότι από τις 4.900 λέξεις της Κ.Δ.[25], 2280 χρησιμοποιούνται με τον ίδιο ακριβώς τρόπο από τους σύγχρονους Έλληνες, 2200 γίνονται από αυτούς κατανοητές και 400 λέξεις (δηλ. το 10%) είναι ακατανόητες, επειδή είτε ήταν ξενικές λέξεις, είτε αναφέρονταν σε πράγματα και καταστάσεις άσχετες με την σημερινή πραγματικότητα, είτε επειδή ήταν επίσης και τότε περιπέσει σε σχετική αχρηστία[26]. Στο

σημείο αυτό, όμως, πρέπει να ληφθεί υπόψη ένα στοιχείο, το οποίο μάλλον δεν έλαβε υπόψη της στατιστικά η παραπάνω ανάλυση. Ήδη επισημάνθηκε ότι τα βιβλία της Κ.Δ. και κατ' επέκταση η πατερική γραμματεία και η χριστιανική λατρεία έχουν δεχτεί τη γλωσσική και θεολογική επίδραση της μετάφρασης των Ο'. Πολλοί όροι οι οποίοι χρησιμοποιούνται στην Κ.Δ. αλλά και σε ύμνους της λατρείας της Εκκλησίας μας, έστω και αν κατανοούνται εν μέρει, εντούτοις δεν ερμηνεύονται σωστά, διότι δε λαμβάνεται υπόψη οι σημασιολογικές αποχρώσεις, που κατέχουν στη μετάφραση των Ο', όπου υπάρχει η εξής ιδιαιτερότητα:

Επειδή η εβραϊκή γλώσσα κείμενο περιλαμβάνει μόλις 7.706 λέξεις, κάθε μία από αυτές έχουν πολυδιάστατο περιεχόμενο. Οι ελληνικοί όροι, που επιλέχθηκαν από τους Ο' για να τις αποδώσουν, είναι φορτισμένοι με το περιεχόμενο που έχουν τα αντίστοιχα εβραϊκά συνώνυμα και η κατανόησή τους προϋποθέτει είτε τη γνώση της εβραϊκής, είτε την οικείωση με το περιεχόμενο της Βίβλου. Γι' αυτό και ο εγγονός του Ιησού Σειράχ, στον περίφημο πρόλογο της Μετάφρασης του έργου του, ο οποίος συντάχθηκε το 132 π.Χ., παρακαλεί **metV euvnoi,aj kai. prosoch/j th.n avna,gnwsin poiei/sqai kai. suggnw,mhn e;cein evfV oi-j a'n dokw/men tw/n kata. th.n e`rmhnei,an pefiloponhme,nwn tisi.n tw/n le,xewn avdunamei/n ouv ga.r ivsodunamei/ αυvta. evn e`autoi/j Ebrai?sti. lego,mena kai. o[tan metacqh/| eivj e`te,ran glw/ssan ouv mo,non de. tau/ta avlla. kai. αυvto.j o` no,moj kai. ai` profhtei/ai kai. ta. loipa. tw/n bibli,wn ouv mikra.n e;cei th.n diafora.n evn e`autoi/j lego,mena.**

Η λέξη **ειρήνη**, για παράδειγμα, ενώ στα Ελληνικά έχει τη γνωστή σημασία της απουσίας του πολέμου, (απαντάται 237 φορές στην Π.Δ. και 87 φορές στην Κ.Δ.), στους Ο' ως μετάφραση του **Schalom** σημαίνει ευλογία, θεραπεία-υγεία, αφθονία-πλούτο, δύναμη, πρόοδο, χαρά, τιμή, δόξα-μεγαλείο και έχει τρισδιάστατη σημασιολογία. σηματοδοτεί την αρμονία του ανθρώπου με τον Θεό, με τον εαυτό του και τον κόσμο. Πρβλ. Ψ.121 (122), 6-9: **evrwth,sate dh. ta. eivj eivrh,nhn th.n Ierousalhm kai. euvqhni,a toi/j avgapw/si,n se gene,sqw dh. eivrh,nh evn th/| duna,mei sou kai. euvqhni,a evn tai/j purgoba,resi,n sou e[neka tw/n avdelfw/n mou kai. tw/n plhsi,on mou evla,loun dh. eivrh,nhn peri. sou/ e[neka tou/ oi;kou kuri,ou tou/ qeou/ h`mw/n evxezh,thsa avgaqa, soi.** Το **do,xa evn u`yi,stoij qew/| kai. evpi. gh/j eivrh,nh evn avnqrw,poi,j euvdoki,a(j)** (Λκ. 2,14. πρβλ. 19,38), δεν σημαίνει, έτσι, απλά ειρήνη στη γη (αφού άλλωστε η έλευση του Ιησού προκάλεσε σκάνδαλο), αλλά ευημερία, ευλογία. Το ίδιο πολυσήμαντος είναι και ο όρος **κρίση**, ο οποίος σημαίνει ταυτόχρονα ευσπλαχνία-ελεημοσύνη, δικαίωση, αλλά και τιμωρία-καταστροφή. Μονοσύλλαβες λέξεις επίσης έχουν πολυσήμαντο περιεχόμενο.

Η παραπάνω ιδιαιτερότητα στην κατανόηση των όρων, δεν οφείλεται μόνο στην πενία της εβραϊκής γλώσσας αλλά και στη διαφορετική κοσμοθεωρία των Ελλήνων και των Εβραίων[27]. Ο Έλληνας όντας άνθρωπος της όρασης και της θεωρίας δίνει βαρύτητα στο χώρο, στο αιώνιο, στο όντως Ον, στη στατική κατάσταση των πραγμάτων. Ο Εβραίος ζούσε και αισθανόταν τον κόσμο **ακουστικά**, κάτι το οποίο τον οδηγούσε σε μια βαθιά δυναμική κατανόηση της ζωής, όπου ο **χρόνος** αποτελούσε το μέτρο των πραγμάτων. Αυτόν το χρόνο τον βιώνει ως ένα ποτάμι το οποίο ρέει ασταμάτητα χωρίς ποτέ να παραμένει στάσιμο. Γι' αυτό και η εβραϊκή γλώσσα δεν γνωρίζει τους χρόνους των ινδογερμανικών γλωσσών, αλλά διακρίνει μόνον δυο χρόνους, οι οποίοι αποτυπώνουν μια ρηματική ενέργεια, είτε ως τελειωμένη, είτε ως διαρκούσα. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα περισσότερα κύρια ονόματα της Π.Δ. και μάλιστα κατεξοχήν το τετραγράμματο προσωπικό όνομα του Θεού **Γιαχβέ**, παράγονται από λέξεις που σχετίζονται με χρόνο. Γι' αυτό και η γλώσσα της Βίβλου είναι φτωχή σε όρους αφαιρετικούς και φιλοσοφικούς.

Για το λόγο αυτό είναι απαραίτητο σήμερα η χρήση μεταφράσεων της Α.Γ. ή και η επί μέρους ερμηνεία όρων, ιδίως κατά το κήρυγμα, προκειμένου να κατανοηθούν εις βάθος 'αυτονόητες' πολλές φράσεις και κείμενα. Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στη μελέτη και την ανάλυση των κειμένων της Π.Δ. εκ της μεταφράσεως των Ο', ιδίως αυτών που χρησιμοποιούνται στις λατρευτικές περιστάσεις, καθώς η Κοινή ελληνική γλώσσα της ελληνιστικής εποχής αποτελεί τη μητέρα της βυζαντινής και νεοελληνικής γλώσσας. Ο καθ. Ι. Φουντούλης[28] είχε προτείνει την παράλληλη ανάγνωση των περικοπών προ ή αντί του κηρύγματος και από μια δόκιμη νεοελληνική μετάφραση. Ίσως αποτελέσει και αυτό ένα λιθαράκι στην εσχατολογική ανακάλυψη του βιβλικού χαρακτήρα και του νοήματος της λατρείας και υποβοηθήσει στην καθολική μετοχή των πιστών στη θεία λογική και εν πνεύματι Λατρεία, που όντως αποτελεί την ύψιστη μορφή μεταφράσεως της αγάπης του Θεού προς τον άνθρωπο αλλά και της προσφοράς του ανθρώπου προς τον Θεό.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 - Βλ. Γ.Δ.Μπαμπινιώτη, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Αθήνα 1998, 1094. Το αρχικό ρήμα ήταν μάλιστα μεταφράζομαι που σημαίνει θεωρώ εκ των υστέρων.
- 2 - Π.Ανδριοπούλου, Το πρόβλημα του Ιστορικού Ιησού εν τη συγχρόνω ερμηνευτική της Κ.Δ. υπό το φως της Θεολογίας Κυρίλλου του Αλεξανδρείας, Αθήναι 1975, 15-6. Στις μεταφράσεις των Ο' και των λοιπών μεταφραστών απαντώνται οι όροι ερμηνεύειν (Β Εσδρ.4,7. Εσδρ. 10,3. Ιώβ 42,18. πρβλ. Ησ. 19,20 Ακ. Σύμ. Θεοδοτ.) διερμηνεύειν (Β Μακ.1,36), ερμηνεία (Προλ. Σοφ.Σειράχ 14. 47,17. Δαν. 5,1), ερμηνευτής ως απόδοση του εβραϊκού #yli (Γεν. 42,23) και ερμηνεύς (Ησ. 43,27. Ακ. Σύμ.).
- 3 - Η ταύτιση ερμηνείας και διαπόρθμευσης απαντάται καταρχήν στο Συμπόσιο του Πλάτωνα (202 ε), όπου προβάλλονται ως μέσα ομιλίας και η διαλέκτου των θεών προς τους ανθρώπους. Ἐρμηνεῦον καὶ διαπορθμεῦον θεοὶς τὰ παρ' ἀνθρώπων καὶ ἀνθρώποις τὰ παρὰ θεῶν, τῶν μὲν τὰς δεήσεις καὶ θυσίας, τῶν δὲ τὰς ἐπιτάξεις τε καὶ ἀμοιβὰς τῶν θυσιῶν, ἐν μέσῳ δὲ ὄν ἀμφοτέρων συμπληροῖ, ὥστε τὸ πᾶν αὐτὸ αὐτῶ συνδεδέσθαι. διὰ τούτου καὶ ἡ μαντικὴ πᾶσα χωρεῖ καὶ ἡ τῶν ἱερέων τέχνη τῶν τε περὶ τὰς θυσίας καὶ τελετὰς καὶ τὰς ἐφωδὰς καὶ τὴν μαντείαν πᾶσαν καὶ γοητείαν. θεὸς δὲ ἀνθρώπῳ οὐ μείγνυται, ἀλλὰ διὰ τούτου πᾶσά ἐστιν ἡ ὁμιλία καὶ ἡ διάλεκτος θεοῖς πρὸς ἀνθρώπους, καὶ ἐγρηγοροῦσι καὶ καθεύδουσι· καὶ ὁ μὲν περὶ τὰ τοιαῦτα σοφὸς δαιμόνιος ἀνὴρ, ὁ δὲ ἄλλο τι σοφὸς ὢν ἢ περὶ τέχνας ἢ χειρουργίας τινὰς βάνανυσος. οὗτοι δὲ οἱ δαίμονες πολλοὶ καὶ παντοδαποὶ εἰσιν, εἷς δὲ τούτων ἐστὶ καὶ ὁ Ἔρως.
- 4 - Η πρώτη μετάφραση συντελείται εντός του ανθρώπου, όταν μέσω της γλώσσας αυτός επιχειρεί να μεταφέρει ένα νόημα, που κυοφορείται στην καρδιά και στο νου του σε ένα άλλο όν. Όπως αναφέρει ο Μ. Αθανάσιος, γλῶττα διαπορθμεύει τοῖς ἔξω τὸν νοῦν (PG 27, 565B).
- 5 - Υπό αυτή την έννοια κάθε μετάφραση/μεταφορά σχεδόν πάντα προδίδει το πρωτότυπο. στα ιταλικά απαντάται το εξής λογοπαίγνιο Traditore-Traduttore. Πρβλ. P.Lapide Ist die Bibel richtig überstetzt?, Guetesloh 1986, 7. Π.Ανδριοπούλου, Το πρόβλημα του Ιστορικού Ιησού, 15-6
- 6 - Λ.Φίλη, Το Συμβάν του Ἦχου κατά την ημέρα της Πεντηκοστής (Πρ. 2,2α), Ανάτυπον, Αθήναι 1994, 539-41.
- 7 - Πρβλ. Σ.Αγουρίδου, Η Επιστολή Αριστέα, στου ιδίου: Τα Απόκρυφα της Παλαιάς Διαθήκης, Τόμος Α', 385-415. E.Dafni, Theologie der Sprache der Septuaginta, στις ιδίας: Alttestamentliche Studien I, Athen 2001, 75-94. Δ. Καϊμάκη, Η Μετάφραση των Ο' και η σχέση της με το εβραϊκό Πρωτότυπο, Σύναξη 84 (2002), 11-20. Π.Γ.Μπρατσιώτης, Ο Απόστολος Παύλος και η Μετάφρασις των Ο', Αθήνα 1972. H.Hübner, Biblische Theologie des Neuen Testaments, Band 1 Prolegomena Göttingen 1990, 57.
- 8 - Ἦδη ὅμως ἀπὸ τὸν 3ο αἰ. ὁ Μανέθων δημοσίευσε στὴν ἀρχὴ τῆς δυναστείας τῶν Πτολεμαίων τὴν Ἱστορίαν τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Ἀλέξανδρος Πολυίστωρ (90-80 π.Χ.) μνημονεύει τοὺς Εὐπόλεμο, Ἀρτάπανο, Δημήτριον καὶ Ἀριστέα.
- 9 - Die Septuaginta. Erbe und Auftrag, στου ιδίου: Sylloge (MSU 10), Göttingen 1971, 590-614, (εδώ) 606.
- 10 - πρβλ. Ιουστ. Α' Απολ. 31. Διαλ. 68,7. 124,3. 137,3. Κύριλλος Ιεροσολύμων Κατηχ. 5.34. Επιφάνιος, Περί Μέτρων και Σταθμών 3 43,242.
- 11 - Όπως εξάγεται από τη βιβλιοθήκη του Κουμράν, μια σειρά βιβλίων της Π.Δ. είχαν ήδη μεταφρασθεί στα ελληνικά στην Παλαιστίνη. Από το ειλητάριο του δωδεκαπρόφητου προκύπτει ότι αυτές οι μεταφράσεις αυτές ασκούσαν διορθωτική επίδραση στην αρχική μετάφραση των Ο'. Ο Παύλος χρησιμοποιεί στο Ρωμ.10,15 το Ησ.52,7 από κάποιο κείμενο εναρμονισμένο με το εβραϊκό πρωτότυπο και αμέσως μετά στο 10, 16 το 53,1 σύμφωνα με τη μετάφραση των Ο'.
- 12 - Το πρόγραμμα του Ιερώνυμου θέλησε να ολοκληρώσει ο Λούθηρος, ο οποίος περιόρισε τα θεόπνευστα βιβλία της Π.Δ. σε εκείνα που ήταν ενταγμένα στον εβραϊκό Κανόνα και εξέλαβε την εβραϊκή γλώσσα περίπου ως τη γλώσσα με την οποία μίλησε ο Θεός. Τα υπόλοιπα βιβλία του Κανόνα, των οποίων τα πρωτότυπα συγγράφηκαν στα ελληνικά, τα θεώρησε ως απόκρυφα και τα παρέθεσε σε παράρτημα της Βίβλου του. Τα ίδια βιβλία θεωρήθηκαν από την καθολική Εκκλησία ως δευτεροκανονικά. Τον 17ο και 18ο

αι. ξέσπασε μάλιστα διαμάχη μεταξύ των Εβραϊστών και των Πουριστών. Οι πρώτοι υπερτόνιζαν τις εβραϊκές επιδράσεις στα ελληνικά της ΚΔ, οι δε άλλοι την καθαρότητα της γλώσσας, την οποία θεωρούσαν ως γλώσσα του αγ. Πνεύματος.

13. - Στο παλαιστικό Ταλμούδ (Soferim 1,7), σώζεται και η θετική και η αρνητική άποψη για τη Μετάφραση. Η ημέρα της μετάφρασης των πέντε πρεσβυτέρων για τον βασιλιά Talmai (=Πτολεμαίος) θεωρείται ως κακή μέρα για τον Ισραήλ, όπως η μέρα που κατασκεύασε τον χρυσό μόσχο, διότι ο Νόμος δεν ήταν δυνατό να μεταφρασθεί σύμφωνα με όλες τις απαιτήσεις του. Εν συνεχεία γίνεται λόγος για 72 πρεσβυτέρους που προσκάλεσε ο ίδιος βασιλιάς και τους άφησε να μείνουν σε 72 σπίτια, χωρίς να τους αποκαλύψει την αιτία. Ο καθένας με το φωτισμό του Θεού μετέφρασε γι' αυτόν την Τορά στην οποία άλλαξαν 13 σημεία.

14. - Οι ίδιοι οι συγγραφείς των καινοδιαθηκικών κειμένων αλλά και οι μεγάλοι Πατέρες της Εκκλησίας δε φαίνεται να θεωρούν θεόπνευστο αυτό καθ' εαυτό το 'γράμμα', το κείμενο δηλ. της μετάφρασης. Ήδη, άλλωστε, στην Κ.Δ. τα χωρία της επαγγελίας και εκπλήρωσης (1,22-23. 2,15.17-18.23β. 3,3 (;). 4,14-16. 8,17. 12,17-21. 13,14-15.35. 21,4-5. 27,9-10) τα οποία εισάγονται με τη φράση *ina plhrwqh/| to. r`hqe.n u`po. kuri,ou dia. tou/ profh,tou le,gontoj* (formula quotationis), και ίσως προέρχονται από μία ενιαία πηγή/ ανθολογία χριστολογικών χωρίων της Α.Γ., δεν ακολουθούν απόλυτα τη μετάφραση αυτή.

15. - Ως γνωστόν ιδίως μετά τη χρησιμοποίηση της μετάφρασης αυτής από τον Χριστιανισμό, η Π.Δ. δέχτηκε και άλλες επτά ιουδαϊκές μεταφράσεις. Η πρώτη ήταν η μετάφραση ενός Έλληνα από τη Σινώπη του Πόντου που μεταστράφηκε στον ιουδαϊσμό, του Ακύλα (130 μ.Χ.), μια μετάφραση αυστηρά προσηλωμένη στη ραβινική αρχή ότι θεόπνευστο είναι ακόμα και 'το γιώτα και η κεραία' του κειμένου. Ακολούθησε αυτή του Θεοδοτίωνα, ιουδαίου προσήλυτου από την Έφεσο (180μ.Χ.) σε περισσότερη επιμελημένη ελληνική γλώσσα, που στην περίπτωση του βιβλίου του Δανιήλ υποκατέστησε στη χριστιανική Εκκλησία τη μετάφραση των Ο', πιθανώς υπό την επίδραση του Ωριγένη. Ακολούθησε μια εντελώς νέα μετάφραση από τον Σύμμαχο (210μ.Χ.), ο οποίος από ιουδαίος μεταστράφηκε στον εβιωνιτικό χριστιανισμό. Χρησιμοποιήθηκε από τον Λουκιανό τον Σαμοσατέα στην αναθεώρηση της μετάφρασης των Ο' (περί το 312μ.Χ.) και από τον Ιερώνυμο στη Βουλγάτα. Στα Εξαπλά που συνέταξε ο Ωριγένης στην Καισάρεια (240-5 μ.Χ.) σώθηκαν και λεγόμενες Πέμπτη (3ος αι.μ.Χ.), έκτη (3ος αι.μ.Χ.) και Εβδόμη (3ος αι.μ.Χ.), που χρησιμοποιούνταν σε προχριστιανικούς κύκλους Βλ. Α.Π.Χαστούπη, Εισαγωγή εις την Παλαιάν Διαθήκην, Εν Αθήναις 1981, 583κ.ε.

16. - προέρχεται από Αλεξανδρινό Ιουδαίο και εκθέτει τους διωγμούς των Ιουδαίων επί Πτολεμαίου Ε Φιλοπάτορος (221-204) .

17. - Θεολογία της Μεταφράσεως στο: Η Μετάφραση της Αγίας Γραφής στην Ορθόδοξη Εκκλησία, Εισηγήσεις Δ' Συνάξεως Ορθοδόξων Βιβλικών Θεολόγων, Θεσσαλονίκη 25-28 Οκτωβρίου 1986, 39-46.

18. - M.Reiser, Sprache und Literarische Formen des Neuen Testaments, Paderborn. 2001, 32

19. - J.Danielou, Αγία Γραφή και Λειτουργία. Η Βιβλική Θεολογία των Μυστηρίων και των Εορτών κατά τους Πατέρες της Εκκλησίας, Αθήνα 1981, 347 κ.ε.

20. - Πρβλ. Ι.Παναγοπούλου, Θεολογικό Υπόμνημα στις Πράξεις Αποστόλων, Αθήνα 1992, 76.

21. - J.A.Cramer, Catenae in Acta, Codd. Mss., Hildesheim 1967, ad loc όπως αυτό είναι αποθηκευμένο στο ηλεκτρονικό Thesaurus Linguae Graecae (TLG), CD ROM Πανεπιστήμιο Irvine California.

22. - Π.Βασιλειάδη, Η Μεταφραστική Μέθοδος της Εννοιολογικής Αντιστοιχίας και η Ορθόδοξη Παράδοση, στο Εισηγήσεις Δ' Συνάξεως ... 65-76, 67.

23. - Για τους σημερινούς Γερμανούς η Βίβλος, σύμφωνα τη μετάφραση του Λουθήρου, είναι επίσης το αρχαιότερο γραπτό μνημείο της καθομιλουμένης γλώσσας τους.

24. - Γαλίτη, ό.π., σελ.40

25. - Σύμφωνα με άλλους ερευνητές η ΚΔ χρησιμοποιεί 5439 λέξεις και συνολικά εμπεριέχει 137.328. Πρβλ.

Λ.Φίλη, Η 'Κοινή' ως γλώσσα του Ιησού και των 27 βιβλίων της Κ.Δ., Τόμ. Α', Τεύχ.1: Η 'Κοινή' ως γλώσσα του Ιησού, Αθήνα 1992.

[26](#) - Πρβλ. Π. Χατζηδάκη, Περί της ενότητος της ελληνικής γλώσσης, Επιστημονική Επετηρίς Πανεπιστημίου Αθηνών 5 (1908-9), 47-151, 141. Η παραπομπή ελήφθη από το Μπαμπινιώτη, Λεξικό, 22.

[27](#) - M. Hess, Rom und Jerusalem, die letzte Nationalitätenfrage, 1862, 22 κ.ε. Η παραπομπή ελήφθη από το P.Lapide, Ist die Bibel richtig übersetzt?, 42.

[28](#) - Μετάφραση και Ορθόδοξη Λατρεία στο Εισηγήσεις Δ' Συνάξεως Θεολόγων... 241-243, 243.